

N:o 73.

Ank. till Riksd. kansli den 31 mars 1908, kl. 2 e. m.

*Utlåtande, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition
angående försäljning af äganderätten till kronan tillhöriga
lägenheten Huskvarna Norrgården n:o 2 i Hakarps socken
och Jönköpings län.*

I. A.

I en den 14 februari innevarande år till Riksdagen aflåten, till statsutskottets förberedande behandling remitterad proposition (n:o 90) har Kungl. Maj:t, under återopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver landtförsvarsärenden för samma dag, föreslagit Riksdagen medgifva,

att äganderätten till den af Huskvarna vapenfabriks aktiebolag med ständig besittningsrätt innehafvande lägenheten Huskvarna Norrgården n:o 2 i Hakarps socken och Jönköpings län samt all kronan i egenskap af ägare till berörda fastighet tillkommande rätt till vatten finge till nämnda bolag försäljas mot en köpeskilling, hvilken på köparens bekostnad bestämdes i den ordning, som i fråga om jords eller lägenhets afstående för allmänt behof vore föreskrifven i kungl. förordningen den 14 april 1866, under iakttagande därvid, att denna köpeskilling icke finge understiga 32,100 kronor, samt

att köpeskillingen inginge till landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål.

I detta ärende har departementschefen till berörda stadsrådsprotokoll anfört följande:

»Huskvarna vapenfabriks aktiebolag har i underdånighet anhållit att få förvärfva äganderätt till lägenheten Huskvarna Norrgården n:o 2 i Hakarps socken med allt hvad därtill hörer, såvidt och i den mån äganderätten tillhör kronan.

Innan jag närmare redogör för innebörden af bolagets ansöknings och däröfver afgifna utlåtanden, tillåter jag mig erinra därom, att Riksdagen, med anledning af hvad dess år 1897 församlade revisorer i sin berättelse angående verkställd granskning af statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1896 anförde, i skrifvelse den 11 maj 1898, n:o 84, anhållit, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa en närmare utredning i fråga om äganderättsförhållandena med afseende å den till Huskvarna gevärsfaktori upplåtna mark samt därefter vidtagna de åtgärder, hvartill en sådan utredning kunde föranleda.

Efter det den sålunda begärda utredningen blifvit verkställd, har arméförvaltningen å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar instämt Huskvarna vapenfabriks aktiebolag till Tveta, Vista och Mo häradsrätt med yrkande om bättre rätt till hemmanet 1 mantal Huskvarna Södergården n:o 1 och lägenheten Huskvarna Norrgården n:o 2 i Hakarps socken samt om ogillande af meddelad fasta å nämnda fastigheter. I utslag den 5 maj 1902 ogillade häradsrätten kronans talan beträffande hemmanet Huskvarna Södergården n:o 1, och blef, sedan tvisten i denna del å Kungl. Maj:ts och kronans sida fullföljts, häradsrättens utslag fastställt genom domar af Göta hofrätt den 6 februari 1903 och af högsta domstolen den 5 maj 1905. I fråga om lägenheten Huskvarna Norrgården n:o 2 anförde häradsrätten i förenämnda utslag, hurusom det blifvit upplyst, dels att krigskollegium och statskontoret genom kontrakt den 23 juni 1784 med kaptenen Jöran Ehrenpreus öfverenskommit och slutit de villkor och betingningar om förvaltningen af Huskvarna krutbruk, till vederbörlig efterrättelse och säkerhet å ömse sidor, då och för framtiden, nämligen att kaptenen Ehrenpreus så för sig själf, som fru, barn och arvingar försäkrats om ständig och okvald besittning af Huskvarna krutbruk med därtill hörande hemmansdel Norrgården i Huskvarna, jämte alla då varande hus, byggnader, krut- och mjölkvarnar samt öfriga vattenverk och inrättningar och med alla dittills innehafda rättigheter, såvida han eller de till alla delar uppfyllde och fullgjorde hvad kontraktet i bokstafven förmådde och innehölle och kronan verket därtill nyttja ville; och ägde kaptenen Ehrenpreus eller hans rättsinnehafvare med vederbörligt bifall afstå ofvannämnda besittning till någon annan, som pröfvades vara i stånd att densamma drifva och fortsätta; samt dels att Kungl. Maj:t, på ansökan af kaptenen Ehrenpreus, i resolution den 23 maj 1796 förordnat, att Huskvarna kruttillverkning skulle flyttas till Husby klostrets krutbruk, äfvensom att hemmanet Norrgården därefter finge gevärsfaktoriet åtfölja, såsom

dotsamma tillhörande, och af kaptenen Ehrenpreus i sådant afseende innehafvas med lika villkor, hvarunder det varit krutbruket tillslaget, däremot det skulle åligga honom att gevärsstillverkningen därstädes än vidare utvidga och tillöka; och som kaptenen Ehrenpreus ej härigenom kunde anses hafva med äganderätt förvärfvat egendomen Huskvarna Norrgården, hvilken, innan den till honom uppläts, ostridigt varit kronan tillhörig, samt Huskvarna vapenfabriks aktiebolag ej påstått bättre rätt till egendomen än kaptenen Ehrenpreus till densamma haft, pröfvade häradsrätten lagligt förklara kronan gent emot svarandebolaget vara rätt ägare till egendomen Huskvarna Norrgården, samt att den för svarandebolaget meddelade fasta, i hvad den afsåge nämnda fastighet, skulle vara ogild och utan verkan.

Häradsrättens utslag i nu anförda del vann laga kraft.

Enligt en den underdåniga ansökningen bilagd, af vice kommissionslandtmätaren Eric Aspegrén år 1906 upprättad karta med beskrifning öfver alla ägorna till Huskvarna Norregård omfattar denna lägenhet en areal af 21 hektar 38 ar, däraf begravningsplatser 89,25 ar, skolområde 81,65 ar, mad 2,023 hektar, ett af branta berg bestående område 6,5 hektar och vägar 85,9 ar. Återstående 10,289 hektar användes enligt bolagets uppgift för dess fabriksanläggning eller till tomter för bostäder, tillhörande dels bolaget, dels arbetare, som fått sig tomter upplåtna på längsta lagliga arrendetid.

Under åberopande af förberörda utslag har bolaget i ansökningshandlingen anført, att bolaget på grund af däri omförmälda upplåtelsehandling, hvilken blifvit å bolaget öfverlåten, innehade lägenheten Huskvarna Norrgården n:o 2 med ständig besittningsrätt eller med samma rätt, som kaptenen Ehrenpreus, samt att, ehuru i följd häraf bolaget, som icke till Kungl. Maj:t och kronan för nyttjanderätten till ifrågavarande lägenhet erlade någon afgäld, innehade lägenheten under sådana villkor, att oinskränkt dispositionsrätt eller äganderätt kunde sägas i det närmaste föreligga, det dock för bolaget vore önskvärdt att kunna förvärfva full äganderätt till lägenheten, hvilket syntes kunna ske, utan att något i upplåtelsehandlingen afsedt statsintresse äfventyrades.

Vidkommande beloppet af den köpeskillning, som af bolaget borde erläggas för äganderätten till berörda lägenhet, har bolaget i skrifvelse till arméförvaltningen uttalat, att vid köpeskillningens bestämmande hänsyn borde tagas till bolagets okvalda och oinskränkta nyttjanderätt till lägenheten, och i fråga om sättet för köpeskillningens bestämmande, att den till lägenheten hörande marken borde värderas af en nämnd

af tre ojäfviga personer, af hvilka kronan och bolaget utsåge hvardera en, och de sålunda utsedda tillkallade den tredje, samt att värdet af den till fastigheten hörande vattenrätten, omfattande, enligt bolagets förmenande, halfva vattenkraften i Huskvarnaån från fastighetens gräns vid ån mot hemmanet Fagerslätt till lugnvattnet nedanför fallen äfvensom i öfrigt all rätt till vattnet, inklusive fiske, å halfva grunden i ån utefter fastighetens hela gräns mot densamma, borde utrönas af en utaf väg- och vattenbyggnadsstyrelsen på begäran af bolaget förordnad person. Därest Kungl. Maj:t och Riksdagen skulle anse lämpligt, att beloppet af köpeskillingen slutligen bestämdes i den ordning, som stadgades i nådiga förordningen angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof den 14 april 1866, så hade bolaget icke något att däremot erinra, och förpliktade sig bolaget att gälda samtliga kostnader för de utredningar och värderingar, som kunde anses böra företagas för uppnäendet af bolagets ifrågavarande syfte. Bolaget förbehölle sig dock att i sista hand pröfva, huruvida bolaget vore villigt gälda den köpeskilling, som af statsmyndigheterna kunde varda bestämd, eller om bolaget ville jämväl för framtiden låta sig nöja med den uteslutande nyttjanderätt till fastigheten med vattenrätt, som tillkomme bolaget och som i sina verkningar icke i afsevärd mån skiljde sig från den äganderätt, bolaget för ordningens skull sökte förvärfva.

I öfverensstämmelse med hvad bolaget sålunda ifrågasatt har arméförvaltningen å artilleridepartementet föranstaltat om tillsättandet af en nämnd af tre personer, utsedda på det sätt, bolaget föreslagit, i och för uppskattning af *den till lägenheten hörande jord*. I ett den 28 december 1906 dagtecknad värderingsinstrument har nämnden, delvis med stöd af en utaf skogstjänsteman upprättad uppskattningslängd öfver å lägenhetens område växande träd, uppskattat de till lägenheten hörande ägor sålunda:

89 ar 25 kvadratmeter begravningsplatser	kronor	714: —
81 » 65 » folkskoleplaner	»	816: 50
2 hektar 2 ar 30 kvadratmeter mad	»	606: 90
10 » 28 » 90 » tomter	»	41,156: —
6 » 50 » bergig betesmark	»	1,625: —
85 » 90 kvadratmeter vägar;		
då härtill lägges värdet af den på området växande skogen	»	3,384: 47,
utgör hela värdet	kronor	48,302: 87

Värderingsmännen framhöllo, att vid bestämmandet af huru stor del af det sålunda lägenhetens mark åsatta värde, som kunde anses motsvara kronans bibehållna äganderätt, hänsyn gifvetvis måste tagas därtill, att bolaget hade ständig besittningsrätt till lägenheten och toge alla inkomster af densamma, samt att den kronan förbehållna äganderätten icke lämnade någon afkastning. Dessutom torde det för besittningsrättens bibehållande i ofvan omnämnda upplåtelsehandling stadgade villkor om upprätthållande af vapenfabrikationen å platsen numera vara utan praktisk betydelse för kronan. Under sådana omständigheter ansåge värderingsmännen sig icke kunna föreslå den köpeskilling, som af bolaget borde gäldas för förvärfvandet af äganderätt till lägenhetens mark, till högre belopp än 40 procent af fastighetens ofvan angifna värde, eller till i afrundadt tal 19,300 kronor.

På bolagets begäran har väg- och vattenbyggnadstyrelsen förordnat t. f. distriktschefen i östra väg- och vattenbyggnadsdistriktet, kaptenen J. Ekelund att utreda och uppskatta *den vattenrätt, som tillhör ifrågasvarande lägenhet*. Efter att hafva å platsen verkställt erforderliga uppmätningar och afvägningar har denne lämnat följande utredning.

Den till lägenheten hörande del af vattenfallet hade befunnits innehafva en fallhöjd af 29,45 meter. I Huskvarnaån funnes icke kungsådra, och vore ån i öfrigt af sådan natur, att ägarna af stränderna borde hvardera anses äga hälften af den i ån förefintliga vattenmängden. Den vänstra stranden ägdes af bolaget, hvaremot den högra tillhörde lägenheten i fråga. Den till lägenheten hörande vattenrätt ägdes sålunda af kronan, men bolaget innehade ständig besittningsrätt till densamma.

Beträffande den i Huskvarnaån framrinnande vattenmängden funnes icke några under längre tid gjorda dagliga observationer, men den af Kungl. Maj:t år 1899 tillsatta kommitté för utredning beträffande vissa staten tillhöriga vattenfall hade angifvit åns lågvattenmängd vara 1,05 kubikmeter per sekund. Med stöd af anteckningar i journaler, som förts vid en strax ofvanför Huskvarnafallet belägen kraftstation, torde man kunna antaga, att under normala förhållanden en vattenmängd af omkring 2 kubikmeter per sekund funnes tillgänglig i ån under längre tid af året, hvarför den industriella medelvattenmängden kunde skattas till högst 2 kubikmeter per sekund. På grund häraf erhöles för den lägenheten tillhöriga vattenrätten vid lågvatten 145 och vid industriellt medelvatten 290 hästkrafter. Vid de försäljningar af vattenfall i Huskvarnaån, som under de senare åren ägt rum, har betingats ett pris af omkring 110 kronor per hästkraft, räknadt efter ofvannämnda vattentillgång vid industriellt medelvatten. Om denna beräkningsgrund, hvilken

ingalunda kunde anses vara för låg, tillämpades på ifrågavarande vattenfall, utgjorde värdet af lägenhetens vattenrätt, under förutsättning att ägande- och nyttjanderätten vore förenade i samma hand, 31,900 kronor.

Med hänsyn likväl därtill att bolaget, såsom ofvan framhållits, innehade ständig besittningsrätt till vattenkraften liksom till lägenheten i öfrigt samt att den kronan förbehållna äganderätten icke lämnade kronan någon afkastning, och då någon anledning icke förefunnes att uppskatta äganderätten till vattnet på annat sätt än den till jorden, ansåge värderingsmannen, att det belopp, som bolaget borde erlægga till kronan för förvärfvande af äganderätten till ifrågavarande vattenrätt, borde utgöra 40 procent af vattenkraftens ofvan uträknade värde, eller i rundt tal 12,800 kronor.

Arméförvaltningen å artilleridepartementet har i underdånig skrifvelse den 7 mars 1907 väl funnit den till 40 procent af lägenhetens uppskattade värde föreslagna köpeskillingen för fastigheten tillhörande jord med därå växande skog lägre i procent än hvad som vid uppskattning af motsvarande köpeskillning för vissa till Torsebro krutbruk hörande fastigheter föreslagits och äfven vid pröfning af frågan om samma fastigheters försäljande till innehafvaren af nämnda krutbruk år 1906 af Kungl. Maj:t och Riksdagen godkänts, men i betraktande af den omständigheten, att största delen af lägenhetens jordområde, nämligen 10,289 hektar, uppskattats efter tomtvärde, hvilket ej uppstått genom något kronans åtgörande, utan allenast genom bolagets utnyttjande af detta område till byggnadstomter, likväl ansett det vara skäligt, att köpeskillingen, på sätt värderingsnämnden föreslagit, bestämdes till 40 procent af fastighetens hela uppskattade värde.

Hvad åter beträffade den föreslagna köpeskillingen för den till lägenheten hörande vattenrätten, syntes densamma nära öfverensstämma med uppskattningen af motsvarande köpeskillning för kronans andel i Torsebrofallen, hvadan arméförvaltningen ej heller hade något att erinra mot den verkställda värderingen af kronans andel uti ifrågavarande vattenfall.

Vid nu anförda förhållanden och då lägenheten med tillhörande vattenrätt icke vore för något kronans ändamål behöflig, enär kronan i Carl Gustafs stads gevärsfaktori ägde en för gevärstillverkning för kronans behof för närvarande fullt tillräcklig anstalt, för hvars vidare utvidgning i mån af uppstående ytterligare behof möjligheter icke sakenades, samt då ett återtagande af dispositionsrätten till lägenheten, hvarå nu funnes anordnad ett industriellt företag, som vore ej allenast synnerligen omfattande utan äfven för landet i industriellt hänseende

af stor betydelse, skulle medföra en högst afsevärd kostnad för inlösen af därvarande bolaget tillhöriga fabriks- och andra byggnader, tillstyrkte arméförvaltningen bifall till bolagets förevarande framställning.

Såväl Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Jönköpings län samt vederbörande kronofogde som ock kammarkollegium och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, hvilka samtliga myndigheter blifvit hörda i ärendet, hafva i afgifna utlåtanden på de af arméförvaltningen anförda skäl tillstyrkt bifall till hvad arméförvaltningen sålunda hemställt.

Vid pröfning af bolagets ansökning har jag i likhet med myndigheterna kommit till den uppfattning, att äganderätten till ifrågavarande fastighet utan olägenhet för kronan kan till bolaget upplåtas. Någon afkastning däraf synes under nuvarande förhållanden svårligen kunna, åtminstone ej inom en öfverskådlig framtid, beredas kronan.

Såsom framgår af förut omförmälda kontrakt af den 23 juni 1784, tillförsäkrades kaptenen Ehrenpreus därigenom såväl för honom själf, som fru, barn och arvingar eller andra rättsinnehafvare en ständig och okvald besittningsrätt till Huskvarna krutbruk med därtill hörande hemmansdel Norrgården jämte alla då varande hus, byggnader, krut- och mjölkvarnar samt öfriga vattenverk och inrättningar och med alla ditills innehafda rättigheter, såvida han eller de till alla delar uppfyllde och fullgjorde hvad kontraktet i bokstafven förmådde och innehölle och kronan verket därtill nyttja ville. Om än kronan, på grund af orden »såvida kronan verket därtill nyttja ville» skulle kunna äga befogenhet att återtaga lägenheten i fråga, synes dock med hänsyn till ordalagen i öfrigt uti och syftet med berörda upplåtelsehandling samt innehållet af den utredning i förevarande ärende, som lämnats uti Riksdagens revisorers ofvan omförmälda berättelse, besittningsrätten därtill icke kunna eller billigtvis böra bolaget beröfvas, med mindre bolaget, på sätt arméförvaltningen framhållit, erhöle ersättning för sina där uppförda fabriks- och andra byggnader, men till följd af de därmed förenade utgifter, hvilka, såsom arméförvaltningen jämväl anført, torde blifva högst afsevärda, synes mig en försäljning vara att föredraga.

Därest försäljningen skulle komma till stånd, torde köpeskillingen böra bestämmas af en nämnd, sammansatt i enlighet med bestämmelserna i kungl. förordningen den 14 april 1866, angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof, hvilken nämnd blifver i tillfälle att taga i öfvervägande alla på frågan inverkande omständigheter. Dock torde ett visst minimipris böra fastställas, hvilket pris icke lärer böra understiga hvad de ofvannämnda värderingsmännen upptagit, eller 19,300 kronor

för lägenhetens mark och 12,800 kronor för den till lägenheten hörande vattenrätten.

Beträffande köpeskillingsbeloppet anser jag, att detsamma bör läggas till den fond, som under benämning »landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål» förvaltas af statskontoret och endast efter Riksdagens medgifvande får användas.»

Utskottet hemställer,

att Kungl. Maj:ts förevarande proposition må vinna Riksdagens bifall.

Stockholm den 31 mars 1908.

På statsutskottets vägnar:

G. BILLING.
